

Contribució al corpus dels segells catalans, I. Matriu de segell de lacre inèdit de Sibil·la d'Anglesola.¹

JORDI VALL-LLOSERA I TARRÉS²

El coneixement de la Història es nodreix a través de diverses fonts i mitjançant diferents disciplines; la sigil·lografia (estudi dels segells) n'és una més. Catalunya té la sort de comptar amb el gran estudi sigil·logràfic de Ferran de Segarra i amb *Acta Numismàtica*, una revista científica on es publiquen articles relacionats, principalment i majoritàriament, amb la numismàtica, en menor mesura amb la medallística i, ocasionalment, amb la sigil·lografia.

Amb aquest article voldríem encetar una ampliació de l'estudi sobre els segells publicats a *Sigillografia Catalana*, de Ferran de Segarra (Barcelona, 1916/32), en un intent similar a les nombroses addendes que han anat publicant-se en aquesta mateixa revista, com, per exemple, la de l'obra sobre els croats i llurs divisors, *Catàlegs dels croats de Barcelona*, d'Antoni Badia i Torres (Barcelona, 1969).

Breu història de la família Anglesola.

La baronia d'Anglesola fou creada per Ramon Berenguer I de Barcelona quan conquerí i fortificà el castell de Tàrraga, vers el 1056. La seva extensió anava des d'Anglesola a Sidamon, a l'oest, fins a Torregrossa, i al nord limitava amb la serra d'Almenara (comtat d'Urgell).

El llinatge Anglesola s'inicià amb Berenguer Gombau I, c. 1079, i acabaria generant tres estirps. Una línia troncal dels barons d'Anglesola, que al mateix temps crearia una branca dels Anglesola senyors de Miralcamp; una segona línia

1. Amb aquest article volem fer una aportació a l'obra de Ferran de Segarra, *Sigillografia Catalana*. Inventari, descripció i estudi dels Segells de Catalunya (Barcelona, 1916/32). Preghem a tots aquells interessats en aquest tema que ens facin arribar imatges i informació diversa, i als estudiosos animar-los per tal d'acréixer en el coneixement de la sigil·lografia catalana.

2. Investigador numismàtic. Membre de la SCEN.

dels Anglesola, senyors de Bellpuig, amb una altra branca, també dels Anglesola, senyors de Butsènit i Utxafava; i una tercera línia dels Anglesola, senyors de Vallbona.

Encetarem aquest article a partir del primer quart del segle XIV. Però, abans de tot, donarem algunes dades cronològiques per tal d'entendre l'obscur període que tractarem:³

- 30 de novembre del 1323. Testament d'Elionor de Cabrera, esposa de Berenguer IV d'Anglesola, davant del notari Jaume de Rei de Calassanç. Declara hereu el seu fill Ramon de la baronia de Cabrera de Ribagorça i Miralcamp, que restava en feu a Bernat d'Anglesola, de la branca Miralcamp. ALTISENT, p. 384.
- 6 d'abril del 1326. Testament de Berenguer IV d'Anglesola davant el notari Margarit Sunyer, de Barcelona. Declara hereu el seu fill Ramon, de la baronia d'Anglesola. ALTISENT, p. 384.
- 1348. Mor Elionor, filla de Ramon d'Anglesola.
- 1356. Donació, en vida, de Ramon II d'Anglesola davant el notari Miquel Sánchez de Saragossa. Deixava en testament a la seva filla Constança i a la seva esposa Elvira les dues baronies (d'Anglesola i de Cabrera de Ribagorça). ALTISENT, p. 385.
- 20 de novembre del 1356. Nova donació en vida, esmenant l'anterior, de Ramon d'Anglesola feta a Lleida. Deixava a la seva filla Constança les dues baronies (d'Anglesola i de Cabrera de Ribagorça), excepte en el cas que ell tingués descendents mascles. Deixava el dret successivament a les seves altres dues filles, Elionor i Elvira, si Constança moria sense descendència masculina. En el cas que cap de les seves filles tinguessin descendència masculina, les baronies passarien als germans de Ramon II. ALTISENT, p. 385.⁴
- 1360. Sibil·la es casa amb Hug II d'Anglesola.⁵
- 4 de febrer del 1365. Codicil pel qual Ramon d'Anglesola declara hereves, en cas de no tenir fills, la seva muller Elvira i la seva filla Sibil·la i, si aquesta no tenia fills, passava a Constança. Codicil fals, forçat per Berenguer (fill de Galvany I o Berenguer Galvany I, i nebot de Ramon II d'Anglesola), que modificava les donacions anteriors. ALTISENT, p. 385-386.

3. Ens ha estat d'especial utilitat el treball d'Agustí Altisent sobre l'herència de Constança d'Anglesola, germana de Sibil·la, on es detallen els drets de successió de la baronia i les nombroses irregularitats ocorregudes mitjançant la falsificació documental, promoguda pel seu cosí-germà Berenguer per tal d'usurpar-li els dominis.

4. Altisent no menciona l'altra filla de Ramon II d'Anglesola, Sibil·la, o certament era absent en el testament.

5. Hug II d'Anglesola, senyor de Miralcamp, Sidamon, Alcoletge i Fondarella; del llinatge troncal dels Anglesola, de la branca dels senyors de Miralcamp. Succeeix el seu pare, Bernat, vers el 1379. Personatge important, ocupà diversos càrrecs que abracen tres regnats. Majordom i conseller de Pere III des del 1381; gran privat de Joan I i de la seva esposa, Violant de Bar. El 1396, Martí I el processà, però ben aviat recuperà la seva confiança, i el 1398 el nomenava governador de Mallorca. També fou conseller de la reina Maria, esposa de Martí I. Casat en segones núpcies amb Elieta de Rocaberti.

- c. 1370. Mor Ramon II d'Anglesola, sense descendència masculina.
- c. 1386. Mor Berenguer, nebot de Ramon II d'Anglesola, sense descendència masculina.⁶
- 29 de juny del 1388. Hug II d'Anglesola declara davant el notari de Montblanc que Constança no havia renunciat a la seva herència i, si existia document contrari, era fals. ALTISENT, p. 385.
- 1389 i 1391. Se signen capítols matrimonials entre Constança i Pere de Benviure, secretari reial de Joan I. ALTISENT, p. 385.
- 8 de març de 1392. A Camporrells, el notari Pere de Noguers confessà sacramentalment a fra Guillem de Guardiola, franciscà de la comunitat de Montblanc, que Berenguer l'havia amenaçat i obligat a falsificar cartes de donació de Ramon II d'Anglesola en favor del propi Berenguer. ALTISENT, p. 385.
- 30 de maig del 1392. El document confessional del notari Pere de Noguers és presentat al monarca, qui confisca els béns de Berenguer,⁷ i l'endemà mana donar-los a Constança i Pere de Benviure. ALTISENT, p. 387.
- c. 1392 o 1393 (data incerta). Mor Sibil·la d'Anglesola.
- 16 de desembre del 1394. Joan I confirma als veguers de Lleida, Cervera i Montblanc els drets de Constança sobre Anglesola i Paganell, que eren en mans d'Hug d'Anglesola, curador dels béns de *Constancina* (Constança), filla d'aquest i de Sibil·la. ALTISENT, p. 387.
- 28 d'agost del 1405. Codicil redactat a Montblanc, pocs dies abans de morir, en el qual Constança institueix hereu universal el seu marit, Pere de Benviure, que ha de prendre el nom d'Anglesola, i mana que res no pugui passar als seus altres fills o filles d'altres matrimonis. També especifica que res no passi a *Constancina*, la filla de la seva germà Sibil·la.⁸ ALTISENT, p. 389.

Tenim, doncs, Ramon II d'Anglesola, pare de Sibil·la i senyor de les baronies d'Anglesola i Cabrera de Ribagorça, i les seves altres germanes, Constança, Elionor i Elvira. Per testament, Ramon II deixà en herència, en el cas que no tingués descendència masculina, les baronies a la seva filla primogènita, Constança, i successivament a Sibil·la i, en el cas que cap d'elles tampoc no tinguessin fills, al seu germà Berenguer Galvany I (Galvany I) i, per tant i per successió, al seu nebot Berenguer. Quedava clar, doncs, que Ramon II posava per davant de tot la successió masculina al capdavant de les baronies.

6. Data molt dubtosa, doncs Berenguer és mencionat el 30 de maig del 1392, com veurem més endavant.

7. Aquesta ordre reial posaria en entredit la data de mort de Berenguer (vers el 1386), llevat que fes referència als béns que haguessin rebut els seus hereus.

8. Agustí Altisent (ALTISENT, p. 389) comenta: "Però, en virtut de no sabem quina justa o injusta estratègia, Anglesola fou senyorejada de fet (totalment o parcial) per aquesta parella (referint-se a Constancina i el seu marit, Guillem Ramon de Montcada)".

Abans de morir Ramon II, c. 1370, es redacten diferents documents en vida, en els quals s'hi introdueixen canvis significatius en l'ordre successori, en els quals principalment Sibil·la esdevé l'hereva universal per davant de Constança, falsificats a iniciativa de Berenguer i sota amenaça al notari Pere de Noguers. Berenguer moria vers el 1386 sense descendència masculina. Posteriorment, el 1392, s'esclareixen els fets quan Pere de Noguers, abans de morir, confessà i declarà la conspiració de Berenguer contra Constança. Enmig tenim Hug II d'Anglesola (marit de Sibil·la, que sembla que ja era morta), qui era coneixedor de tal situació però que, per raons òbvies, defensava el frau documental per tal que la seva filla *Constancina* heretés les baronies. Pere de Benviure, marit de Constança i secretari reial de Joan I, aconseguí que el monarca revertís la situació i retornés els dominis a la seva muller.

Troblem, en la majoria d'estudiosos que han fet l'arbre genealògic dels Anglesola, diversitat de criteris i, podríem dir fins i tot, cap relació cronològica objectiva dels barons/baronesses que efectivament en foren. Tenim, doncs, un cop mort Ramon II d'Anglesola, fins a tres persones, o quatre si comptem la seva muller si encara era viva, que podrien haver estat els hereus de les baronies: Constança, Sibil·la i Berenguer. La matriu del segell de lacre a nom de Sibil·la ens faria pensar en la possibilitat que aquesta, almenys durant uns anys, hauria pogut ser l'hereva dels dominis del seu pare i, per tant, baronessa d'Anglesola i Cabrera de Ribagorça. Però, en quin moment?

Paït tot plegat, ens atreviríem a donar-ne unes dates concretes en les quals Sibil·la hauria estat la baronessa d'Anglesola, tot basant-nos en el codicil fals del 4 de febrer del 1365, pel qual Sibil·la passava per davant de sa germana Constança en la línia successòria. Aquella hauria pogut esdevenir baronessa efectiva vers el 1370, en morir el seu pare Ramon II d'Anglesola, i com a molt tard fins al 1392 o 1393, data incerta de la seva mort; descartaríem, per tant, que Berenguer (no els seus hereus) hagués estat en cap moment baró dels dominis d'Anglesola i Cabrera de Ribagorça, atès que morí el 1386.⁹ Fins al 16 de desembre del 1394, podria haver estat baronessa la seva filla *Constancina*, de la qual era curador el seu pare Hug II d'Anglesola. A partir d'aquesta data, Joan I hauria confirmat els drets sobre les baronies a Constança, germana de Sibil·la, que hauria estat baronessa fins al 1405, data de la seva mort. Posteriorment, la baronia passaria al seu marit Pere de Benviure (Pere d'Anglesola).

9. Tot i que consta, el 30 de maig del 1392, l'ordre del rei Joan I de confiscació dels béns de Berenguer (entenem dels seus hereus) i llur posterior donació a Constança, no podem entendre que es tracti de les baronies, sinó estrictament d'altres béns i com a càstig.

Catàleg i descripció de les estampes dels segells de lacre amb les armes heràldiques del llinatge Anglesola.

1

2

3

Matriu del segell de lacre

4

Estampa del segell

Nº 1. DE SEGARRA, n. 1859. Galceran d'Anglesola, batlle d'Anglesola. Segell rodó, 42 mm, datat el 27 de juliol del 1296.

+ : S : ENGALCERAN D'ANGLESOLA. Cavaller galopant amb espasa en actitud de combatre. Escut i gualdrapa amb franges horitzontals, armes d'Anglesola. Davant, estrella de 6 puntes.

Nº 2. DE SEGARRA, n. 1860. Guillem d'Anglesola. Segell rodó, 47 mm, datat el 27 de juliol del 1296.

+ SIGILLVM GUILIELMI DE ANGVLARIA. Cavaller galopant amb espasa en actitud de combatre. Escut i gualdrapa amb franges horitzontals, armes d'Anglesola.

Nº 3. DE SEGARRA, n. 1861. Guillemó d'Anglesola. Segell rodó, 48 mm, datat el 19 de juny del 1310.

+ S GILLALMONII DE ANGV LARIA *. Dos escudets partits en quatre quaters, armes dels Cabrera (de Ribagorça), de petites dimensions, que tallen la llegenda pels costats. En el centre i de grans dimensions, l'escut principal d'armes d'Anglesola.

Nº 4. INÈDIT. Sibil·la d'Anglesola (c. 1370-1392/3?). Neta paterna de Berenguer d'Anglesola i Elionor de Cabrera, i filla de Ramon II d'Anglesola i Elvira López. Segell de lacre rodó en bronze, *uniface*.

Pes: 30,5 grams. Diàmetre: 41,2 mm. Gruix: 3,30 mm. Alçada (amb l'anella): 11,9 mm.

a/ S: SIBI LIE: DE ANGU LARIA. Quatre escudets partits en quatre quaters, armes dels Cabrera de Ribagorça, de petites dimensions que tallen la llegenda per damunt, per dessota i pels costats. En el centre, escut d'armes de grans dimensions d'Anglesola i/o Miralcamp?¹⁰

r/ anepígraf, llis amb l'anella.

Els quatre escudets petits, partits en quatre parts, fan referència a les armes de Cabrera de Ribagorça, afegides a l'escut central que representa les armes d'Anglesola en unir-se en matrimoni els seus pares Berenguer IV d'Anglesola i Elionor de Cabrera. Hi hem afegit també que pot fer referència a Miralcamp, atès que s'hi albira una "agulla" que travessa, diagonalment, l'escut des de la part superior dreta a la part inferior esquerra.¹¹ La superposició d'armes, d'Anglesola i Miralcamp, bé podrien correspondre i fer referència a la unió en matrimoni de Sibil·la d'Anglesola, baronessa d'Anglesola, amb Hug II d'Anglesola, senyor de Miralcamp.

Escut d'armes actual de Miralcamp. Font: Viquipèdia.

10. Cal destacar també la similitud d'aquest segell amb l'anterior a nom de Guillemó d'Anglesola. Els dos tenen com a emblema principal les armes d'Anglesola i, en segon terme, les de Cabrera (de Ribagorça).

11. No tenim cap imatge de les armes de Miralcamp d'època coetània a la del segell de lacre, però l'escut d'armes actual ens permet d'assimilar-lo.

Nº 5. DE SEGARRA, n. 3199. Berenguer d'Anglesola, bisbe de Girona (1384-1408) i cardenal de la diòcesi d'Osca (1397), del llinatge troncal dels Anglesola, de la branca dels senyors de Miralcamp. Segell ogival de 75x42 mm, datat el 26 d'agost del 1396.

S BERENGARII : DEI : GRACIA : EPISCOPI : GERUNDENSIS.
Verge Maria amb Jesús-Infant en altar gòtic; dessota, el bisbe agenollat a dreta entre dos escudets d'armes d'Anglesola.

Nº 6. DE SEGARRA, n. 3200. Berenguer d'Anglesola, bisbe de Girona (1384-1408) i cardenal de la diòcesi d'Osca (1397), del llinatge troncal dels Anglesola, de la branca dels senyors de Miralcamp. Segell ogival de 85x50 mm, datat el 6 d'abril del 1401.

SIGIL · BERENGARII · TITULI · STI · CLEMENTIS · PBRI · CARDINALIS. Verge Maria amb Jesús-Infant en altar gòtic; dessota, el bisbe agenollat a esquerra entre dos escudets d'armes d'Anglesola cimades de capel cardenalici.

Nº 7. DE SEGARRA, n. 1861. Galceran d'Anglesola. Segell rodó, 40 mm, datat el 6 de desembre del 1414.

+ GALCERAN DENGLE(...). Gran estrella de vuit puntes en el camp.

Nº 8. DE SEGARRA, n. 1863. Magdalena d'Anglesola. Segell sisavat, 13x10 mm, datat el 1460.

Escut partit verticalment en dues meitats. En la primera meitat, hi trobem tres barres verticals i una estrella de vuit puntes (?); dessota, a la segona meitat, unes faixes en ziga-zaga.

Evolució heràldica de les armes Anglesola.

Ferran de Segarra reproduïx diverses estampes de segells de lacre de personatges relacionats amb el llinatge dels Anglesola, nobles com Galceran d'Anglesola, Guillem d'Anglesola, Guillemó d'Anglesola i Magdalena d'Anglesola; i eclesiàstics com Berenguer d'Anglesola; Galceran d'Anglesola, vicari general de Tarragona; o Ramon d'Anglesola, bisbe de Vic (1264-1298). Només en els segells d'aquests dos darrers no s'hi presenta cap referència a les armories dels Anglesola. Així doncs, amb el segell que publiquem, tenim un total de 8 segells diferents que pertanyen a 7 personatges.

Tot i que la mostra sigil·logràfica d'estampes i matrius dels propis segells és molt minsa, ens aporta una informació extraordinària en l'evolució de l'heràldica d'Anglesola. Així, tenim que els dos primers segells (núm. 1 i 2) ens mostren les faixes horitzontals, tant en les gualdrapes com en els escuts dels cavallers, idèn-

tiques a l'escut d'armes del segell núm. 3, tots tres situats a finals del segle XIII i principis del XIV. El segell inèdit que presentem amb el núm. 4, datat a finals del segle XIV (ha d'ésser anterior al 1392 o 1393, data en la qual mor Sibil·la), segueix les tipologies anteriors. A partir d'aquest, el següents trenquen completament amb les faixes horitzontals presents dins l'escut d'armes i apareixen les faixes en ziga-zaga, tal i com ens han arribat als nostres dies en l'heràldica municipal. Aquesta "nova heràldica" la trobem en els segells núm. 5 i 6, datats a finals del segle XIV i principis del XV. Cas a part és el segell núm. 7, on no hi ha cap rastre de les faixes horitzontals en ziga-zaga i, en el seu lloc, hi figura un gran estel de 8 raigs, peculiaritat tampoc del tot inèdita perquè en el segell núm. 1 també acompanya l'escena del cavaller un estel de sis puntes al davant. El segell núm. 8, cronològicament el darrer (datat el 1414), és una suma dels anteriors, és a dir, reapareixen les faixes horitzontals en ziga-zaga i l'estel (no està gaire clar el nombre de raigs), i hi incorpora en la primera meitat tres barres verticals.

Així doncs, ens plau destacar la descoberta d'aquesta matriu de segell de lacre, perquè si ja és extraordinari l'escassetat de segells del llinatge dels Anglesola que ens han arribat fins avui, la troballa d'una matriu és un fet excepcional. També, i no menys important, la tipologia del mateix, que esdevé, cronològicament, el darrer en presentar les armories d'Anglesola mitjançant faixes horitzontals, i el primer en poder relacionar-lo amb les armes dels Miralcamp.

BIBLIOGRAFIA

ALTISENT – AGUSTÍ ALTISENT. "La disputada herència de Constança d'Anglesola (M. 1405)", dins *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*. Volum I. Biblioteca Abad Oliva. Ed. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Institut d'Estudis Catalans. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

DE SEGARRA – FERRAN DE SAGARRA. *Sigillografia Catalana. Inventari, descripció i estudi dels Segells de Catalunya*. Barcelona, 1916-1932, 3 volums: volum I, 1916; volum II, 1922, i volum III, 1932. Per aquest estudi hem consultat principalment el volum II, on hi trobem els segells referents a la família Anglesola, p. 248-249, n. 1859-1863.

DOLORS DOMINGO RÚBIES. Una frontera interior *Montgai i Butsènit a l'edat mitjana*. Universitat de Lleida. Lleida, 2014.

FERRAN SOLDEVILA. *Les quatre grans Cròniques. IV Crònica de Pere III el Cerimoniós*. Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XCVI. Barcelona, 2014.

GASPAR FELIU. *La baronia d'Utxafava (1283-1422)*. Font: www.raco.cat